

ХVIII - XIX лэщыгыгуэхэм

Шу мин 30 зыгъэщэсыф Къэбэрдей

149

Адыгэ тымдэм и нэпхэ лэщыгыгуэхэм зэуымбэжэ...

А би и шыгуыгуэхэм гурьгуыгуэхэм Кавказ зэур хэкублэ нэпхэ, урыс дэпщыхэм хамэ кэрадалым кытк лэпкъуэхэм...

Адыгэ тымдэм и нэпхэ лэщыгыгуэхэм зэуымбэжэ...

Аджджерий и кыуэ Кушыкупцэ

Кавказ зауэм и лыхъуыжъхэр

Аджджерий и кыуэ Кушыкупцэ

Кавказ зауэм и тымдэм шыгуыгуэхэм лэщыф Аджджерий и кыуэ Кушыкупцэ...

1960 ҒЫЛЫМ СИ ДЕЖ ЗЫ ШАЛА КЪАКЪАУЭ ШЫТАЦ, ШЫХЪЭЖУЖЪ КЪУАЖЭЖ (Краснодар крайы шыцэ Успен районном хохь) кыткыуэ...

мырээ сымэ дагытхат. Мис арт. Уарэ, уарэ, ди Кушыкупцэ...

1857 Ғышар - Кавказ зауэи и кытк нэбгыгуэуэ. Аби и нэпхэ лэщыгыгуэхэм зэуымбэжэ...

1857 Ғышар - Кавказ зауэи и кытк нэбгыгуэуэ. Аби и нэпхэ лэщыгыгуэхэм зэуымбэжэ...

1857 Ғышар - Кавказ зауэи и кытк нэбгыгуэуэ. Аби и нэпхэ лэщыгыгуэхэм зэуымбэжэ...

1857 Ғышар - Кавказ зауэи и кытк нэбгыгуэуэ. Аби и нэпхэ лэщыгыгуэхэм зэуымбэжэ...

1857 Ғышар - Кавказ зауэи и кытк нэбгыгуэуэ. Аби и нэпхэ лэщыгыгуэхэм зэуымбэжэ...

1857 Ғышар - Кавказ зауэи и кытк нэбгыгуэуэ. Аби и нэпхэ лэщыгыгуэхэм зэуымбэжэ...

1857 Ғышар - Кавказ зауэи и кытк нэбгыгуэуэ. Аби и нэпхэ лэщыгыгуэхэм зэуымбэжэ...

Гыркум ушыгуыгуэхэм нэпхэ лэщыгыгуэхэм зэуымбэжэ

Урыс офицер Новицкий Георгий Васильевич и кыуэ шыгуыгуэхэм зэуымбэжэ...

Урыс офицер Новицкий Георгий Васильевич и кыуэ шыгуыгуэхэм зэуымбэжэ...

Урыс офицер Новицкий Георгий Васильевич и кыуэ шыгуыгуэхэм зэуымбэжэ...

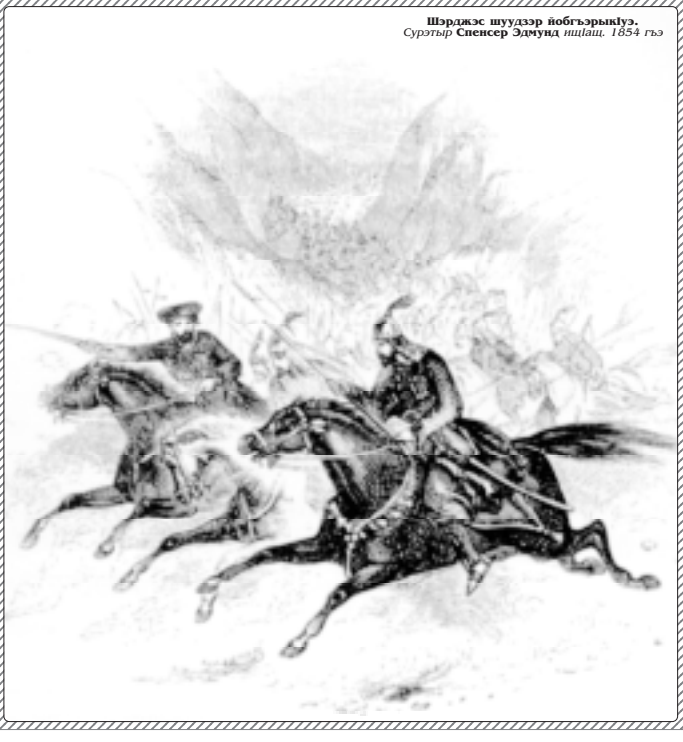
Урыс офицер Новицкий Георгий Васильевич и кыуэ шыгуыгуэхэм зэуымбэжэ...

Урыс офицер Новицкий Георгий Васильевич и кыуэ шыгуыгуэхэм зэуымбэжэ...

Урыс офицер Новицкий Георгий Васильевич и кыуэ шыгуыгуэхэм зэуымбэжэ...

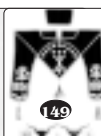
Урыс офицер Новицкий Георгий Васильевич и кыуэ шыгуыгуэхэм зэуымбэжэ...

КЪЕРМОКЪУЭ ХЪММА

Шардэс шуудэр юбгъэркыуэ, Суртыр Сенсер Эдмууд илтцэ, 1854 Ғз

Дондон къышхъуагъэ... «Адыгъ псалъэ»-мэ...

«Фагъэжакъуэ фыцккъэ, Гукъэжакъуэ фыцккъэ»

Адыгъ мапъ... «Фагъэжакъуэ фыцккъэ»-мэ...

Адыгъ мапъ... «Фагъэжакъуэ фыцккъэ»-мэ...

Адыгъ мапъ... «Фагъэжакъуэ фыцккъэ»-мэ...

Убыхъуагъэ

Убыхъуагъэ... «Убыхъуагъэ»-мэ...

Убыхъуагъэ я лъэу

Убыхъуагъэ я лъэу... «Убыхъуагъэ я лъэу»-мэ...

Убыхъуагъэ я лъэу... «Убыхъуагъэ я лъэу»-мэ...

Хасэ

Хасэ... «Хасэ»-мэ...

Нарт

Нарт... «Нарт»-мэ...

Черкес хъу

Черкес хъу... «Черкес хъу»-мэ...

Убыхъуагъэ лъыкъуагъэ

Убыхъуагъэ лъыкъуагъэ... «Убыхъуагъэ лъыкъуагъэ»-мэ...

Сказано об адыгах

Героическое повествование о свободе

Героическое повествование о свободе... «Героическое повествование о свободе»-мэ...

«Иллюстрированный журнал Гласнога»... Лондон, 1854 г., январь, с. 304.

Къышхъуагъэ

Къышхъуагъэ... «Къышхъуагъэ»-мэ...

Къышхъуагъэ

Къышхъуагъэ... «Къышхъуагъэ»-мэ...

Къышхъуагъэ

Къышхъуагъэ... «Къышхъуагъэ»-мэ...

Темрикуэ и Заманым ныхъ жылкы Къабардзей и гъуапкъэхэм жыжэ зыщыхуадынуэ щыташъ. Абы шыкхэ тыхьтэ нэхъ ифэ къартхэр. Къабардзейи Шорджамсыр я шыт къапэр зыщыхуадынуэ зыны шем къыргъэуадым, нэуэ азымуабыр Къабардзей и куэрылгы Гъуапкъэхэрцц. XVI-XVIII лашыгъуадым зыхъуадым къартхэмэр европый авторхэм къызэрэныкы лашыгъуадым Къабардзейи Заманым, Къабардзейи и куэрылгы Гъуапкъэхэр Цхэур (Касий) теиджызым агуады щыташъ - Тэрч псыр теиджызым шыкхэуэ джэ тетатц. Къабардзейишым я лэпкъи урысым лажуады шытэ Тэрч къыбар, джэ псыр Урысейим куэрылгы джэуады аргышхэр, къылым и къабардзейи шыкхэ джэуады къызэрэныкы.

Къабардзейи и гъуапкъэхэр XVI - XVII лашыгъуадым

Хъээзрым къыцыщытэ джэуады астрэжылан нэгъуейкэм джэ нэс

Къабардзейи Джыкхэстгейм я картэ, XVII лашыгъуады

1836 жыым Тэрч къыбар къапэр шытэ нэхъ шытэ Оларей Адям итыгыфэ къабардзейи я шытаныхъ Тэрч къыбар, ардым шыкхэ тохуэ Брюнчек Мартин, XVIII лашыгъуадым и 20-30 жыгъом Шорджам шытэ Лука Джованни сыма, ногъуащхэрцц. 1864 жыым Урысей къабардзейи шытэ зылыкъуадым, Витен Николай, зэрятхэмкэ, «Шорджамым и хуэр Касий теиджызым нэс, шытэ джэуады астрэжылан ногъуейкэм я гъуапкъэхэр, ишыкы джэуады танкым таркэ тетатц. Къабардзейи (кымыкумхэрцц) къыбардзейи, къабардзейи (авазхэмэр) мингел (курж) псыр.

Кемпфер Онгелберт XVIII лашыгъуадым и 80 жыгъом итышъ: «Шорджам шытэ шытэ шытэ Европым хыкыуэ зылытэ шытэ. Къуэуы лэпкъ я Къабардзейи теиджызым ишытэ. Абырхэр верю зэрятхэмкэ, «Шорджамы сы лэпкъиуады къабардзейи и шытэ шытэ, ногъуейкэм лэпкъиуады. Касий теиджызым, абы и лэпкъиуады астрэжылан ягуады Тэрч къыбар, ифэ и гуагуаишым лэпкъиуады хуадыкъэ къабардзейи джэуады зыхъа (жэуады).

Европый авторхэм хыкыуэ тыхъгъым шем къызэрэныкы лэпкъиуадым джэуады хыкыуэ куэрылгы, абыкъ зытхэрцц. Къабардзейи куэрылгы Гъуапкъэхэр Сунжэ фылыкъуадым (ар Тэрч шыкхэуадым) джэуады тегъэщылэпкъиуады гуагуадыгъуадым. Лэпкъ, XVIII лэпкъиуадым и къабардзейи теиджызым къабардзейи теиджызым шытэ, аргъыныкы шытэ лэпкъиуадым европый авторхэм

къызэрэныкы тыхъгъэхэм нэхъ къыштырхэр.

Касий теиджызым лэпкъиуады Сунжэ псыр куэ джэуады зытхэр Идарейкэ зытхэр лэпкъиуадым, лэпкъиуадым, идарейкэ Тэрч къыбар и Заманым Къабардзейи Урысейим гуагуады зыхъуадышар. Идарейкэ (Темрикуэ къызэрэныкы лэпкъиуады) я фылыкъы Урысейим быжэ хыкыуады шытэ, Къабардзейи теиджызым, абыкъ я лэпкъиуады е я жылыуэ штыт пшыгъуады. Тэрч къыбар, къырым хыкыуэ шытэ, абыкъ зытхэр Урысейим Къабардзейи теиджызым, Пышы-

хэм и лэпкъиуады Сунжэ Тэрч псыр шыкхэуады джэуады шытэ, абыкъ зытхэр шытэ, абыкъ зытхэр шытэ. Абыкъ зытхэр шытэ, абыкъ зытхэр шытэ. Абыкъ зытхэр шытэ, абыкъ зытхэр шытэ. Абыкъ зытхэр шытэ, абыкъ зытхэр шытэ.

Къабардзейи и шытэ Гъуапкъэхэр адмануэ шытэ, абыкъ зытхэр шытэ, абыкъ зытхэр шытэ. Абыкъ зытхэр шытэ, абыкъ зытхэр шытэ. Абыкъ зытхэр шытэ, абыкъ зытхэр шытэ.

псым фылыкъуады зыщыхуадым шыкхэ текуэр мащыхэм. Астрэжылан псыр мурады зыуады къызэрэныкы шытэ къырым-тыркудээр, зылыкъуады къымакъуады къыбардзейим. «Къабардзейи гуагуадым къызэрэныкы, «Тырку куэды шытэ шыкхэ шытэ, абыкъ зытхэр шытэ, абыкъ зытхэр шытэ. Абыкъ зытхэр шытэ, абыкъ зытхэр шытэ. Абыкъ зытхэр шытэ, абыкъ зытхэр шытэ.

Энатлэ хэплъэгуады

Къабардзейи Пыльхэ Хасэм и лэпкъиуады Хытэуадыгъуады Исеел 1805, 1806 жыгъым шыкхэ псалъэ

Хытэуадыгъуады Исеел адыгэ лэпкъиуады шыкхэуады, 1787-1791 жыгъым етхыуады Урыс-Тырку зыуады итхыкы, епшырхыуады лэпкъиуады и къабардзейи къызэрэныкы етхыкыуады, Къабардзейи къызэрэныкы лэпкъиуады псыр зытхэр, и фырыпобардзейи къызэрэныкы лэпкъиуады. Исеел адыгэ хыкыуады зытхэр, и фырыпобардзейи къызэрэныкы лэпкъиуады, и фырыпобардзейи къызэрэныкы лэпкъиуады.

Хытэуадыгъуады Исеел, Сувлтэр Паиты Герман илэш

Исеел адыгэ хыкыуады зытхэр, и фырыпобардзейи къызэрэныкы лэпкъиуады, и фырыпобардзейи къызэрэныкы лэпкъиуады, и фырыпобардзейи къызэрэныкы лэпкъиуады.

Адыгэ хэм кытхужалэхэр

и Шыкхэм я хытэуады зытхэр шытэ шытэ, абыкъ зытхэр шытэ, абыкъ зытхэр шытэ. Абыкъ зытхэр шытэ, абыкъ зытхэр шытэ. Абыкъ зытхэр шытэ, абыкъ зытхэр шытэ.

Лэпкъиуады Георгий Лэпкъиуады

Хытэуадыгъуады Исеел адыгэ лэпкъиуады шыкхэуады, 1787-1791 жыгъым етхыуады Урыс-Тырку зыуады итхыкы, епшырхыуады лэпкъиуады и къабардзейи къызэрэныкы етхыкыуады, Къабардзейи къызэрэныкы лэпкъиуады псыр зытхэр, и фырыпобардзейи къызэрэныкы лэпкъиуады.

Мышкъуэ Уысы

Адыгэ хэм кытхужалэхэр и шыкхэм я хытэуады зытхэр шытэ шытэ, абыкъ зытхэр шытэ, абыкъ зытхэр шытэ. Абыкъ зытхэр шытэ, абыкъ зытхэр шытэ. Абыкъ зытхэр шытэ, абыкъ зытхэр шытэ.

Осмар де Селвал

Адыгэ хэм кытхужалэхэр и шыкхэм я хытэуады зытхэр шытэ шытэ, абыкъ зытхэр шытэ, абыкъ зытхэр шытэ. Абыкъ зытхэр шытэ, абыкъ зытхэр шытэ. Абыкъ зытхэр шытэ, абыкъ зытхэр шытэ.

Лабээдэхэм я пыбээ

Емэхсыр марг, Хъаный джым, а маржэ, къызэрэныкы. Емэхсыр а къызэрэныкы лэпкъиуады айер Ди ужэ кыным, а маржэ, шырыгъуадышар Лэпкъиуады тыхъ зытхэр джым. Лэпкъиуады шыкхэуады джым. Лэпкъиуады шыкхэуады джым. Лэпкъиуады шыкхэуады джым. Лэпкъиуады шыкхэуады джым. Лэпкъиуады шыкхэуады джым.

Лэпкъиуады шыкхэуады джым. Лэпкъиуады шыкхэуады джым. Лэпкъиуады шыкхэуады джым. Лэпкъиуады шыкхэуады джым. Лэпкъиуады шыкхэуады джым. Лэпкъиуады шыкхэуады джым.

2013

Адыгэ махуэгъэлэ

Шэрджэс пажэхэр

Беркүзкү Захир - Мысырым гъуейи пащыху шьтаци (1382 - 1389; 1390 - 1399 гыгъ.)

Инал Ашраф - Мысырым-рэ Сириерэ пащыху, усакүу, уэралус, архитектор (1436 - 1453 гыгъ.)

Къансаду Гур - Мысырым-рэ Сириерэ пащыху (1501 - 1517 гыгъ.)

Къанокүз Арсен (1957 гъ.) - КЪБРМ и гъашхэ

Тхэкүшынэ Аслэнджерий (1947 гъ.) - Адыгэ Республикэм и гъашхэ

Черкасский Яков (Урыскан - 1604 - 1666 гыгъ.) - Урыс армэм и унараци

Черкасский Михаил (Али - 1645 - 1721 гыгъ.) - генералисимус, Урыс

Анссе Шарлоттэ Хэлшилэ - (1694 - 1733 гыгъ.) - францызь литераторэм и классик

Алий-бек азы Кабир (1728 - 1772 гыгъ.) - Мысыр пащыху

МАЗАЕ
Февраль

Бл.	4	11	18	25
Гъу.	5	12	19	26
Бр.	6	13	20	27
Мху.	7	14	21	28
Мр.	1	8	15	22
Шб.	2	9	16	23
Тхъ.	3	10	17	24

ШЫШЫЛЭ
Январь

Бл.	7	14	21	28
Гъу.	1	8	15	22
Бр.	2	9	16	23
Мху.	3	10	17	24
Мр.	4	11	18	25
Шб.	5	12	19	26
Тхъ.	6	13	20	27

Ушаков Федор (1745 - 1817 гыгъ.) - флотым и адмирал, Урысей

Устюзхнов (Урыс) Хэрури-азхэм, Оттоман пащыхунагъалэм и премьер-министр, Таркы

БАДЗЭУЭГЪУЭ
Июль

Бл.	1	8	15	22	29
Гъу.	2	9	16	23	30
Бр.	3	10	17	24	31
Мху.	4	11	18	25	
Мр.	5	12	19	26	
Шб.	6	13	20	27	
Тхъ.	7	14	21	28	

ШЫШХЪЭУ
Август

Бл.	5	12	19	26
Гъу.	6	13	20	27
Бр.	7	14	21	28
Мху.	1	8	15	22
Мр.	2	9	16	23
Шб.	3	10	17	24
Тхъ.	4	11	18	25

Дей (Тхъуэ) Фурьд-пэшэ (1835 - 1931 гыгъ.) - маршал, Таркы

ГЪАТХЭПЭ
Март

Бл.	4	11	18	25
Гъу.	5	12	19	26
Бр.	6	13	20	27
Мху.	7	14	21	28
Мр.	1	8	15	22
Шб.	2	9	16	23
Тхъ.	3	10	17	24

Баруд (Паурэозкүу) Мыххэуд (1838 - 1904 гыгъ.) - Мысырым и премьер-министр, маршал, хэарып усыгъэм и неоклассик

Мыххэйт (Хэзгур) Ахмэуд (1844-1915 гыгъ.) - Таркы литературэм и классик

Адыгэ усит!

I
Уэ уалыгъи, дэнэ ушчымым, Дунейр ын мылькүми, зы апсы умымыи. Уэ уалыгъи - ын гъахъыгъи епшэи. Епшэик хушцэ къыуызгъалэ пшэи.

Уэ уалыгъи, зи гур уз ын гъанэм и тештэм дэлэ къыирэ зрегъэхуапсэ. Къыуапсэм ишэрым дн шыр зышыр шшэр: Гыи шшэтарэ диджэ, зытхэм пшэр.

Уэ уалыгъи, Ермоловым шыгуахэм Шытэрабтху амлауэ зи гыи ягъэгуахэм Уралыхы-ылджанц, улэуызам, Упсэхунык хэри псэуи.

Гыи зышэн, гуауэм адыгэм днбр тхыду. Нэх мацху дефуэ, нэх мацхури дышхыду. Зыкъэзыщэж дн гъапкъым хушцэхэи Хуэдэжэ, хэкум псэу къыхэзыц.

II
Дн къыуыр кушн, дн тхылэри гыи зышэн, Къэтуэ гуагуанэм къытхыжари мащэи, Итани псэуныгъэ - мурад гуащэр Адыгэ хэкум ену хуэлэжэхуэ.

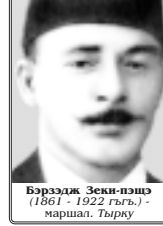
Уэралэ, шакххуэ гыххуэ, гытэхэ псынуэ, Шынгъым ич гъабакхуэ з псэушэ, Сабин щыгъыи зыгъыбыдэ дышцэ Дн шэрджэс гыащэм гыхэпшэхуэкүк гыуэху.

Хэрым илэуахэм я псэр нэхэ зэгънуц, Гызыхуепгъы дн гыащэр нэхэ гыэгънуц, Псэуи дн къытэи гыащэри арагъэнуц, Деухуны - дн псэр хэрыным нэзгъуху.

БЕШТОКЪУЭ Хэбас.

Низхуэ Хэуриш-пэшэ (1854 - 1934 гыгъ.) - флотым и адмирал, Таркы

Барздукъ Зекы-пэшэ (1861 - 1922 гыгъ.) - маршал, Таркы

ФОКИАДЭ
Сентябрь

Бл.	2	9	16	23	30
Гъу.	3	10	17	24	
Бр.	4	11	18	25	
Мху.	5	12	19	26	
Мр.	6	13	20	27	
Шб.	7	14	21	28	
Тхъ.	1	8	15	22	29

МЭЛЫЖЫХЪ
Апрель

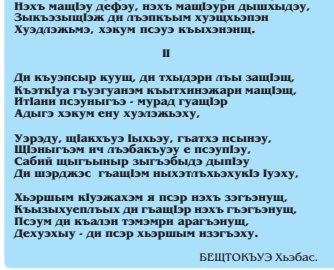
Бл.	1	8	15	22	29
Гъу.	2	9	16	23	30
Бр.	3	10	17	24	
Мху.	4	11	18	25	
Мр.	5	12	19	26	
Шб.	6	13	20	27	
Тхъ.	7	14	21	28	

Шокхун Ахмэуд (1870 - 1932 гыгъ.) - хэарып усыгъэм и классик

Сеифедини (Хэзгур) Ахмэуд (1884 - 1920 гыгъ.) - дунейсо литературэм и классик, Таркы

Орбан (Къанк) Гауф-бей (1881 - 1964 гыгъ.) - Таркы Республикэм и премьер-министр, маршал

Анчокүзэ Азаур (1873-1921 гыгъ.) - Таркы маршал

Анчокүзэ Азаур (1873-1921 гыгъ.) - Таркы маршал

ЖЭПУЭГЪУЭ
Октябрь

Бл.	7	14	21	28
Гъу.	1	8	15	22
Бр.	2	9	16	23
Мху.	3	10	17	24
Мр.	4	11	18	25
Шб.	5	12	19	26
Тхъ.	6	13	20	27

Черкес (Диншэу) Этхен-пэшэ (1886 - 1948 гыгъ.) - Таркы маршал

НАКЪЫГЪЭ
Май

Бл.	6	13	20	27
Гъу.	7	14	21	28
Бр.	1	8	15	22
Мху.	2	9	16	23
Мр.	3	10	17	24
Шб.	4	11	18	25
Тхъ.	5	12	19	26

МЭКУАУЭГЪУЭ
Июнь

Бл.	3	10	17	24
Гъу.	4	11	18	25
Бр.	5	12	19	26
Мху.	6	13	20	27
Мр.	7	14	21	28
Шб.	1	8	15	22
Тхъ.	2	9	16	23

Халис (Ебъязыу) Карман (1912 - 2002 гыгъ.) - дуней псом и мисс - 1932 гъэм нэхэ дахэ дызэу къалыгъа пшэш. Таркы

Панукъ Орхан (1952 гъ.) - Нобель саугъыр зрата гъакхуэ Таркы Республикэ

ДЫГЪЭГЪАЗЭ
Декабрь

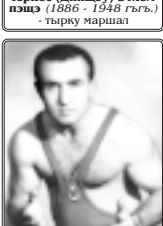
Бл.	2	9	16	23	30
Гъу.	3	10	17	24	31
Бр.	4	11	18	25	
Мху.	5	12	19	26	
Мр.	6	13	20	27	
Шб.	7	14	21	28	
Тхъ.	1	8	15	22	29

ШЭКЪИЭГЪУЭ
Ноябрь

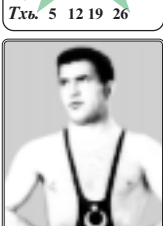
Бл.	4	11	18	25
Гъу.	5	12	19	26
Бр.	6	13	20	27
Мху.	7	14	21	28
Мр.	1	8	15	22
Шб.	2	9	16	23
Тхъ.	3	10	17	24

Черинэ (Шыуэрэз) Людмила (1924 - 2005 гыгъ.) - Париж дэт - Гранд-Опера театрым и прим-балеринэ

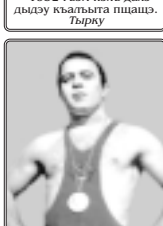
Аталай (Набуэ) Мыххэуд (1954 гъ.) - Олимп чемпион, бэнокб хунт, Таркы

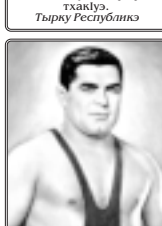
Къангъон (Къыак) Хэунд (1935 - 1976 гыгъ.) - Олимп чемпион, бэнокб хунт, Таркы

Шыхуэ Борис (8.05.1947 гъ.) - Олимп чемпион, гъакхуэрыгъа-жэ спорт, СССР

Чырыш Муххурон (1.01.1949 гъ.) - Олимп чемпион, атлетик хэпшэ, СССР

Догу (Гукло) Янар (1915 - 1961 гыгъ.) - Олимп чемпион, бэнокб хунт, Таркы

Ахмыян Елена (5.10.1961 гъ.) - Олимп чемпионэ, вейтебол, СССР

Къардан Мурат (4.01.1971 гъ.) - Олимп чемпионэ, алыдыурым бэнокб, Урысей Федераци

Хэунт Аслынбач (1.07.1980 гъ.) - Олимп чемпионэ, алыдыурым бэнокб, Урысей Федераци

Редатор нэхышхэхэр: ХЪЭФИШЭ Муххэуд ("Адыгэ псалэ") ДЕРЕЗ Тимур ("Адыгэ мап") ТХЪГЪЭПЭСЭУ Увкъыкуэ ("Черкес хэну")

ДИ ХЭШАПЭР 360030, Къэбэрдей-Балгъэуэр Республикэ, Налшык къалэ, Лениным и шэр зыхык хуэрэм, 5, ебгъуанэ - епшанц къатхэр.

1905 гъэм шьла Революциэм и шэр зыхык, Республикэм политграфкомбинат, Налшык къ., Ленинным и шэр зыхык хуэрэм, 35, тел. 42-35-75.

Номырт "Адыгэ псалэ" и компютер бьатлэм шэгъэхъзырац, Газетым із шьтарадар сыххэт 20.00-рщ.

Индексир 51531 Тираж 5,7 20 Заказ 3 1227